

Demografisch onderzoek beperkte zich tot het midden van de 20e eeuw hoofdzakelijk tot het pogen om het bevolkingscijfer van een bepaalde plaats en in een bepaalde periode zo dicht mogelijk te benaderen.

Daar kwam in de jaren '60 en '70 verandering in.

De tijd van de loutere feitengeschiedenis was voorbij. Ook de geschiedschrijving die zich tot dan toe enkel en alleen ingelaten had met de “grote namen” uit de geschiedenis, werd afgezworen. Nadruk moest gelegd worden op het voetvolk, de historische mensenzee, die - méér dan enkele heersers - de geschiedenis draaiende hielden en houden. De demografie was een volwaardige hulpwetenschap van de geschiedenis geworden.

Wij kregen van geschiedenisstudent Bart Verhaeghe uit Izegem de resultaten van zijn demografische studie over het zeventiende-eeuwse Lichtervelde die wij in de hiernavolgende pagina's (in verkorte vorm) dankbaar publiceren.

“There is no history without people, and no people without history.”

(Ieder volk heeft zijn geschiedenis, maar zonder de mensen was die er niet geweest.)

Uit: “Relationships between Historical Sciences and Historical Demography”, door Thomas Hollingsworth.

“There is no history without people, and no people without history.”

(Ieder volk heeft zijn geschiedenis, maar zonder de mensen was die er niet geweest.)

Uit: “Relationships between Historical Sciences and Historical Demography”, door Thomas Hollingsworth.

Het 17de-eeuwse Lichtervelde, bekeken vanuit demografisch standpunt

Bart Verhaeghe

1 Inleiding

Het is inderdaad opvallend dat - in tegenstelling tot de 18de eeuw - de 17de eeuw weinig betreden werd op vlak van demografische interesse. Voor deze leemte in de geschiedschrijving kunnen we maar twee redenen aangeven.

Ten eerste is de 17de eeuw wat bronnenmateriaal betreft heel wat armer dan de 18de eeuw. Vooral de specifiek demografisch interessante bronnen uit de 17de eeuw zijn ofwel verloren gegaan ofwel zeer slecht bewaard. Voor West-Vlaanderen bijvoorbeeld zijn maar van enkele gemeenten parochieregisters uit die eeuw voorhanden, die bovendien niet altijd even zorgvuldig geschreven zijn en bewaard werden.

Een tweede reden voor de geringe belangstelling voor de 17de eeuw, is het feit dat de 18de eeuw demografisch interessanter lijkt (en dat waarschijnlijk ook is) dan de 17de eeuw. De explosieve bevolkingsaan groei in de 18de eeuw en de economisch-politieke crisissen zijn inderdaad dankbare onderwerpen voor historici en demografen.

Een en ander betekent echter nog niet dat men de voorafgaande eeuw als studieobject mag verwaarlozen.

2 Lichtervelde in de 17de eeuw

Onder deze hoofding worden een drietal facetten van Lichtervelde bekeken.

2.1 Politiek-militaire situatie¹

Aangezien Lichtervelde in de zeventiende eeuw nog volop feodaal gestructureerd was, is het nuttig om even te kijken hoe de heerlijkheid inwendig bestuurd werd en hoe de feodale structuur ineenstak.

¹ De hierbij gebruikte boeken en artikels zijn:

- Vademecum, beknopte geschiedenis van Lichtervelde, pp. 7-8
- Ramboer, D., "De Heerlijkheid, de Heren en Het Geslacht van Lichtervelde: een oud verhaal" in: Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele X (1994). Lichtervelde, p. 43-46
- Six Achiel Emiel Gregoor. "Lichtervelde in vroegere tijden, afl. 1": in De Veldbloem van 27/8/1910.
- De Seyn, E., Geschied- en aardrijkskundig woordenboek der Belgische gemeenten, Brussel 1938 pp. 756-758
- Hasquin, H. Gemeenten van België, Brussel 1980 pp. 577-578

Lichtervelde was een heerlijkheid die afhing van het Brugse Vrije. Aan het hoofd stond de plaatselijke heer die een baljuw, een burgemeester en zes schepenen aanstelde. In zijn gebied oefende hij via de vierschaar of schepenbank zijn eigen rechtspraak uit. Hij beschikte zelfs over een eigen galg. Lichtervelde zelf had nog 72 achterlenen, waaronder Koolskamp.

Lichtervelde had de titel van "dominium". Dit betekende dat de heren elkaar van vader op zoon opvolgden voor het beheer van het goed en het bijhorende leengoed.

Bij de aanvang van de 17de eeuw was de heerlijkheid in het bezit van de familie Claerhout. Belangrijk is hierbij te vermelden dat de heren van Lichtervelde vanaf ca. 1600 in Brugge en Gent resideerden. Het kasteel, waar ze tevoren verbleven, was immers in 1584 verwoest door 24 "malcontenten"². Het werd waarschijnlijk nooit meer opgebouwd. Sanderus schrijft in zijn "Flandria Illustrata" van 1640: *"Het oud en vermaard dorp Lichtervelde, pronkte voormaels met een uitmuntend paleis en kasteel der Heren 't welke de woede des oorlogs, gelijk vele andere in Vlaanderen omver geworpen heeft."*

In 1620 zou dit bezit overgaan in handen van de familie de Haveskercke. In 1654 werd het verdeeld onder twee families: 19/36 waren voor de familie de Maulde en 17/36 voor de familie van Haveskercke (in veel bronnen ook "de Haveskercke" genoemd). Dit bleef zo, tot in 1744 de de Lichterveldes het deel van de de Mauldes overnamen en zodoende weer meer dan de helft van Lichtervelde onder hun beheer kregen³.

Deze studie situeert zich dus in de periode van het verdeelde Lichtervelde.

Het was tevens de woelige tijd van de Reformatie en de Contrareformatie. In deze zelfde periode situeren zich de oorlogen van Lodewijk XIV, wiens legerbenden Lichtervelde hoegenaamd niet spaarden (waarover verder meer).

2.2 Socio-economische toestanden

De inwoners van de heerlijkheid Lichtervelde waren "laten" of "vrijgasten".

In zijn artikel in De Veldbloem van 27/08/1910 vergelijkt onderpastoor Achiel Six het "hedendaagse" bestuurstelsel (= na de Franse Revolutie) met dit van het "oud regiem". Zo spreekt hij bijvoorbeeld over de grondeigendom: *"toen waren de gronden verdeeld in allodiale, en leengoederen en cynsgonden. Allodiaal goed was goed dat leenvrij was, dat in bezit gehouden was omtrent gelijk nu al de grondeigendommen. Leengoed en cynsgoed waren maar halve eigendommen"*. Vervolgens zet hij nogal uitvoerig het systeem van het leengoed en cijnsgoed uiteen. Hij vergelijkt tenslotte de "laten" of de pachters met de vroegere slaven: *"t waren meest al afstammelingen der slaven uit den tijd van het heidendom; zij gingen mee met den grond en waren van hunne meesters zeer afhankelijk"*. Het is waarschijnlijk overbodig om hier de toenmalige "ondemocratische" toestanden te vermelden.

Op sociaal-economisch gebied waren het vooral de oorlogen van Lodewijk XIV die

² Waalse katholieke vergeldingstroepen

³ Voor meer informatie hierover zie: "De Heerlijkheid, de Heren en het geslacht van Lichtervelde: een oud verhaal" door Dirk Ramboer in Jaarboek 1994

(bijna letterlijk) roet in het eten kwamen gooien. Uit een telling van de graanvoorraden in 1693 weten we dat er toen hongersnood heerste. Uit deze zelfde telling kunnen we eveneens opmaken dat er op het grondgebied van het huidige Lichtervelde 14 huisgezinnen waren (samen 54 personen) die onder Franse jurisdictie vielen, enkel en alleen omdat zij op een in Lichtervelde geëncloveerd achterleen van het graafschap Izegem woonden (het graafschap Iseghem was een leen van de Franse koning) terwijl de andere 313 gezinnen in het Brugse Vrije leefden (cfr. supra). In het punt over demografie komen we nog eens terug op die telling⁴.

2.3 Godsdienst en onderwijs

Kerkelijk-organisatorisch behoorde Lichtervelde tot 1559 tot het bisdom Doornik. In 1559 werd dit bisdom gesplitst in drie diocesen, nl. Doornik, Brugge en Gent⁵. Vanaf dat jaar behoort Lichtervelde tot het bisdom Brugge. Het is daar, op een korte tussenpauze na, blijven toe behoren⁶. Volgens de dekenale indeling van 1571 behoorde Lichtervelde nog tot het decanaat Oudenburg. In 1618 is Lichtervelde reeds bij het decanaat Torhout ondergebracht⁷.

Enkele belangrijke religieuze zaken stammen echter uit de tijd dat Lichtervelde nog deel uitmaakte van het bisdom Doornik (d.i. vóór 1559). Lichtervelde heeft immers al vanaf zijn stichting nauwe betrekkingen gehad met Doornik⁸. Zo is het bijvoorbeeld zo goed als zeker dat de Margaretha-verering in de twaalfde eeuw vanuit Doornik naar Lichtervelde kwam overgewaaid. Ook de Romaanse doopvont (die met relatief weinig beschadigingen meerdere oorlogen overleefde), is van Doornikse oorsprong. Via persoonlijke vriendschapsbanden van de toenmalige heer van Lichtervelde met de Doornikse bisschop werd er in de 12de eeuw een typisch Doornikse doopvont naar Lichtervelde gebracht.

Het kerkgebouw zelf maakte in de zeventiende eeuw meerdere tribulaties mee. Het oorspronkelijke kerkje, in Romaanse stijl, was door de Geuzen in 1583 vernield en platgebrand. Alleen de toren bleef overeind. Het puin van de kerk bleef verscheidene jaren liggen (symptomatisch voor het feit dat de Lichterveldenaren niet gerust waren in de toekomst). Zo vinden we in de acta van de Brugse bisschoppen van 09/08/1617 een aanvraag terug om te mogen verkopen "*het gruys ende veldsteen resterende van de mueren van choir ende tore*". In 1640 publiceert Sanderus zijn FLANDRIA ILLUSTRATA die voor Lichtervelde een afbeelding geeft van een driebeukige hallenkerk met vieringtoren. Indien aangenomen wordt dat Sanderus de bestaande toestand in 1640 geconterfeit heeft, dan moet de bouw van deze kerk te situeren zijn tussen 1617 en 1640.

⁴ Bedoeld is: Boussauw M: "Bronnen voor familiekunde: Bevolking Lichtervelde 1693", Vlaamse Stam, X (1974) 193-197.

⁵ zie Cloet M.: Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700, Leuven, 1968, p. 77

⁶ In 1801 wordt Lichtervelde deel van het bisdom Gent, maar vanaf 1834 wordt de oude toestand hersteld.

⁷ zie Cloet M.: (ed.): Het bisdom Brugge, p. 88 en p. 93.

⁸ Deze uitweiding over de banden van Lichtervelde met Doornik werden ontleend aan: Vandewalle G.: Lichterveldse "Ziek-Zakjes" III., Lichtervelde, s.a., pp. 42-45

Na de godsdienstperikelen van de late zestiende eeuw bleef de contrareformatische reactie natuurlijk niet uit. Het concilie van Trente (1545-1563) had onder meer voorgeschreven dat bisschoppen en dekens regelmatig inspectiebezoeken moesten uitvoeren in hun bisdom of decanaat en hun bevindingen moesten noteren. Deze zgn. visitatieverslagen zijn voor de historici zeer nuttige bronnen geworden. Voor Lichtervelde beschikken wij over een visitatieverslag van deken Walter Smidts, die in 1639 en 1640 Lichtervelde bezocht⁹.

Wat onderwijs en cultuur betreft, kunnen we niet gemakkelijk een algemeen beeld geven. Het spreekt vanzelf dat de moeilijke politieke en economische situatie in de zeventiende eeuw helemaal niet bevorderend was voor een culturele opbloei. Na de 16de eeuwse troebelen kwam de uitbouw van het onderwijsnet maar zeer traag op gang. Schoollopen was functie van de financiële draagkracht van de gezinnen. Vooral de middenlaag van de bevolking bezocht de dorpschool. Dit gebeurde echter enkel tijdens de winter en de lente. In zomer en herfst werd geen les gegeven. Uit het visitatieverslag van Walter Smidts weten we dat de pastoor van Lichtervelde in die seizoenen zelf zorgde voor het catechismusonderricht.

Al bij al is Lichtervelde toch nog het eerste dorp in het decanaat Torhout om een school te starten. Reeds in 1601 had de parochie Lichtervelde een koster-onderwijzer, Pieter Valcke genaamd, die aan het begin stond van een bloeiend Lichtervelds onderwijsgebeuren¹⁰.

3 Op onderzoek naar de demografische ontwikkeling van Lichtervelde doorheen de 17de eeuw

Aangezien over de Lichterveldse demografie nog niets gepubliceerd werd¹¹, kozen we voor eigen demografisch onderzoek om daarna de algemene demografische tendensen van de 17de eeuw te toetsen aan onze bevindingen.

⁹ Therry, M.: Lichtervelde bezocht door deken Walter Smidts in 1639 en 1640. Een lokale momentopname uit de contrareformatie bekeken in een ruimer perspectief, in: Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele IV (1988) 84-103. In vergelijking met deze van andere dekens is het visitatieverslag van Walter Smidts van degelijke kwaliteit. Tevens is het ook zo dat "alle dekenale visitatieverslagen betreffende het dekenaat Torhout worden gekenmerkt door de sterk overwegende aandacht voor de materiële uitrusting van de parochies" (Cloet M. e.a., Het Bisdom Brugge p.93). Deken Walter Smidts is één van die geestelijken die met volle overtuiging probeert mee te werken aan de verwezenlijking van de contrareformatische idealen. Hij staat echter nogal geïsoleerd met zijn enthousiasme. Hij is onder andere ook de enige priester in de streek van Roeselare en Torhout die een licentiaatsdiploma in de theologie bezit. Door de Brugse bisschop Servaas De Quinckere wordt hij op 27 augustus 1637 tot deken benoemd van Torhout. Hij was tevoren pastoor van Roeselare - in een andere dekenij dus - en hij blijft dit ook tijdens zijn nieuwe betrekking. Het mag dus duidelijk wezen dat hij waarschijnlijk als enige bekwaam geacht werd om de functie van deken uit te oefenen. In 1642 wordt hij deken van het district Roeselare.

¹⁰ Ook nuttig om te weten is dat Lichtervelde -in tegenstelling tot vele andere gemeenten- een massa zeer vroege bronnen bezit m.b.t. het onderwijs.

¹¹ Enkel Hasquin gaat nogal ver terug met zijn vermeldingen van het bevolkingsaantal. Zo zien we dat er in 1693 1473 mensen in Lichtervelde wonen. Hasquin haalt deze informatie uit het reeds vermelde artikel van M. Bossauw in: Vlaamse Stam, X, pp. 193-197.

3.1 De bronnen en hun problemen

Ons onderzoek werd verricht op basis van de Lichterveldse parochieregisters¹². Dat deze onvolledig zijn, niet altijd betrouwbaar en veelal beschadigd, hoeft geen betoog.

De vroegst opgetekende doopakte dateert van 16/07/1634. De oudst bewaarde overlijdensakte van 08/06/1637. Wij raadpleegden de doop- en overlijdensakten tot en met het jaar 1670.

Naast de problemen van volledigheid en nauwkeurigheid, zijn er natuurlijk ook nog praktische problemen. Veel handschriften zijn zo goed als onleesbaar, de manier van klasseren is ook niet altijd gelukkig en zorgt soms voor archivalische lacunes.

Als besluit van dit stukje over de bronnenproblematiek, vonden we volgend citaat uiterst geschikt: *“de waarde van de parochieregisters werd door de meest uiteenlopende factoren bepaald. Zo zorgde het gebrek aan dwangmaatregelen voor een vrijblijvende opvolging van canonieke en officiële voorschriften, terwijl allerlei toevalligheden een nefaste invloed konden uitoefenen op de volledigheid van de akte¹³.”*

In de onderzochte parochieregisters stond geen pastoorsnaam vermeld, maar uit het visitatieverslag van deken Smidts¹⁴ weten we dat er een zekere Paschasius Vande Kerckhove op dit moment pastoor te Lichtervelde was.

3.1.1 Doopregisters

Vandekerckhove begint zijn register met de dopen gedaan door zijn voorganger, ene pastoor GERLASUS, vanaf 16/06/1634 tot aan diens benoeming als pastoor te Koolskamp op 01/08/1635. Tot 19/06/1644 treft men voortdurend hetzelfde handschrift aan. Vanaf dan is het doopregister duidelijk door een andere hand bijgehouden: het handschrift is heel wat kleiner maar tegelijk ook meer verzorgd en dus beter leesbaar. Ieder nieuw jaar begint met de vermelding: *“ego rochus thierij (...) proprietarius locis lichtervelde baptizavi hoc anno (...)”*.

Het ziet er naar uit dat Vande Kerckhove vanaf 1648 weer de fakkel overneemt; het handschrift voor die periode lijkt sterk op dat voor de periode 1634 - 1644.

Volledigheidshalve dient gezegd dat de periode juni - augustus 1648 wegens

¹² Deze werden gemicrofilmmeerd en bevinden zich nu op het rijksarchief in Kortrijk.

¹³ Lechat S.: Mortaliteitscrisissen te Izegem van 1630 tot 1870. Een longitudinaal onderzoek van een grote gemeente en een kleine stad. Deel I. Licentiaatsverhandeling. KUL, dept. geschiedenis, 1986, p. 5.

¹⁴ Uit het beschikbare visitatieverslag blijkt dat pastoor Paschasius Vande Kerckhove blijkbaar weinig interesse heeft voor registraties van allerlei aard. Deken Walter Smidts over Paschasius: *“Hij bezit geen register van de pastoriegoederen. Hij weet niet precies hoeveel communicanten er zijn. Ik heb hem aangemaand om elk huishouden te bezoeken en beter zorg te dragen voor zijn schapen. Paschasius bekommert zich ook niet om een inventaris van het kerkmeubilair. Bovendien worden de kerkbescheiden en -rekeningen bewaard door de griffier van de parochie”*. Daarom kunnen we ons de vraag stellen: was het wel pastoor Paschasius die de registers bijhield? Misschien was het wel de griffier van de parochie die de akten in het register neerschreef, want het was ook hij die ze bewaarde. Dit laatste is echter niets meer dan een hypothese.

vochtschade onleesbaar en dus onbruikbaar was geworden.

3.1.2 Huwelijksakten

Huwelijksakten zijn geen relevante documenten als het er om gaat de evolutie van nataliteit en mortaliteit in een bepaalde periode onder de loep te nemen. Het zal dan ook volstaan te zeggen dat voor het zeventiende-eeuwse Lichtervelde de huwelijksakten bewaard gebleven zijn en dat ze over het algemeen veel duidelijker leesbaar en minder geschonden zijn dan de doopregisters. Tot in 1654 zijn ze bijgehouden door de reeds eerder vermelde Thierij Rochus, daarna lijkt het handschrift weer sterk op dat van Vandekerckhove.

3.1.3 Overlijdensregisters

Gerenommeerde historici waarschuwen ons echter voor de betrouwbaarheid van deze bronnen. Chris Vandenbroeke stelt dat het registreren van overlijdens tot het midden van de 19de eeuw zeer onnauwkeurig gebeurt¹⁵. Anderen gaan niet zo ver en beperken zich tot uitspraken als: "*de meeste pastoors tekenden niet alle overlijdens aan, vooral tijdens de 17de eeuw*"¹⁶. Het is bijgevolg ook zo dat sommige onderzoekers weinig of geen rekening houden met de mortaliteitscijfers onder het motto: "*ze zijn toch niet betrouwbaar dus we bestuderen ze beter niet!*"¹⁷. Ook Van Werveke, een meester in het vak, beschouwt de 18de eeuw als het eerste tijdvak waarin een serieuze studie over de mortaliteit kan verwezenlijkt worden¹⁸.

Voor Lichtervelde lijken de overlijdensregisters echter vrij goed bijgehouden (alhoewel dit verre van een absolute zekerheid is). Behalve de periode maart-augustus 1648, die eveneens wegens verre gaande beschadiging onleesbaar geworden was, werden geen echte lacunes gevonden.

3.2 Resultaten van het onderzoek omgezet in tabellen en grafieken

Het onderzoek van doop- en overlijdensregisters leverde het hiernavolgend cijfermateriaal op. De voorstelling in grafieken laat toe de crisisjaren van de niet-crisisjaren te onderscheiden.

¹⁵ Vandenbroeke, C.: Prospektus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen in: Société d'Emulation, CXIII (1976), p. 4.

¹⁶ Wyffels, C.: De evolutie van het Tieltse bevolkingscijfer in de XVIIe en XVIIIe eeuw, in: Leiegouw, III (1961), p. 220.

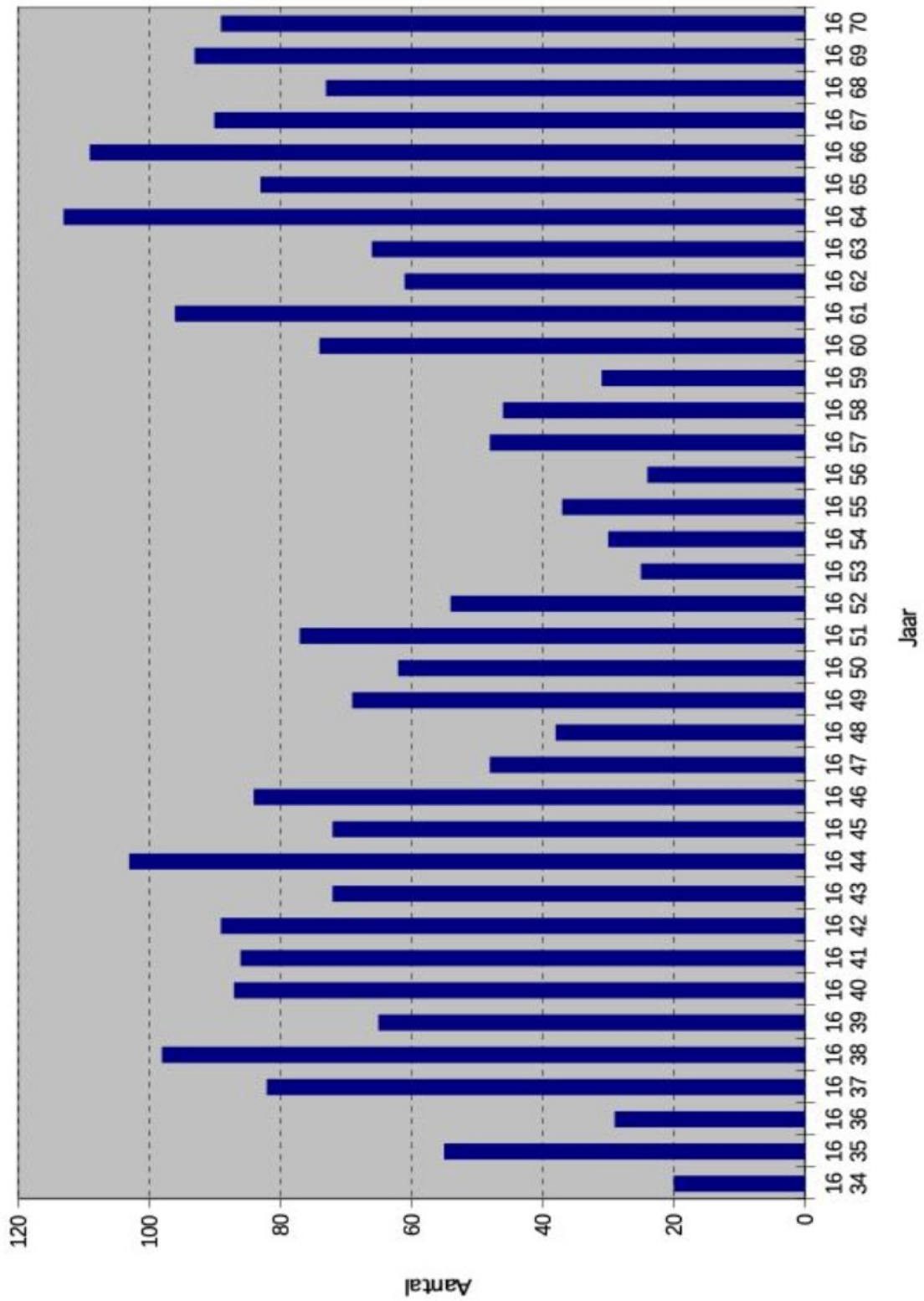
¹⁷ "De sterfteregisters zijn voor de gehele 17de eeuw en zelfs voor het begin van de 18de eeuw zeer onvolledig. De lacunes zijn, vooral voor de 17de eeuw werkelijk te groot om de berekening van een betrouwbaar globaal sterftcijfer voor die periode toe te laten." Wyffels, C.: De omvang en de evolutie van het Brugse bevolkingscijfer in de 17e en de 18e eeuw, in: Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, XXXVI (1958), p. 1250.

¹⁸ Zie Van Werveke, H.: "La mortalité catastrophique en Flandre au XVIIe siècle" in: Les congrès et les colloques de l'Université de Liège, vol. 33, Luik, 1965, P. 457.

Jaar	Jan	Feb	Maa	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Dopen
1634	0	0	0	0	0	0	4	3	4	1	2	6	20
1635	7	7	6	13	7	5	6	4	0	0	0	0	55
1636	0	0	0	0	0	5	4	4	2	7	7	0	29
1637	6	14	8	5	4	6	2	7	4	5	12	9	82
1638	8	18	12	13	8	4	4	7	6	9	5	4	98
1639	8	15	9	8	2	6	2	3	3	4	3	2	65
1640	10	9	8	8	6	6	5	11	7	4	4	9	87
1641	9	10	13	3	7	7	7	7	3	5	6	9	86
1642	10	6	5	9	10	8	2	10	7	7	6	9	89
1643	7	9	8	12	9	2	2	3	4	7	7	2	72
1644	15	8	19	11	4	4	7	5	5	10	8	7	103
1645	8	9	7	9	7	3	4	2	5	5	10	3	72
1646	9	12	13	5	4	1	3	2	11	3	7	14	84
1647	6	10	6	1	5	4	3	1	3	4	3	2	48
1648	2	6	6	2	3	0	0	0	4	5	5	5	38
1649	6	12	7	6	4	5	4	7	4	2	3	9	69
1650	1	5	6	5	6	5	4	10	7	6	4	3	62
1651	3	7	9	7	4	4	7	6	3	12	7	8	77
1652	10	8	11	13	2	1	6	2	1	0	0	0	54
1653	1	2	1	2	2	4	1	4	4	1	1	2	25
1654	1	1	3	2	3	5	3	3	3	2	0	4	30
1655	1	3	3	5	6	3	5	4	1	2	2	2	37
1656	0	2	4	4	5	0	1	1	2	2	0	3	24
1657	2	1	3	3	5	4	2	1	9	9	7	2	48
1658	3	3	7	1	2	3	4	3	1	5	7	7	46
1659	4	5	3	0	2	0	0	1	2	3	11	0	31
1660	12	5	9	6	4	1	10	6	8	6	4	3	74
1661	8	14	13	6	6	4	2	12	10	9	6	6	96
1662	7	8	9	8	5	1	4	3	4	5	5	2	61
1663	3	6	10	10	10	6	4	5	0	0	0	12	66
1664	8	15	11	13	12	9	6	7	10	5	9	8	113
1665	11	11	13	4	7	6	1	8	3	10	6	3	83
1666	11	15	16	11	6	7	3	10	5	10	9	6	109
1667	13	13	9	8	11	3	3	7	5	3	10	5	90
1668	6	10	7	6	2	1	1	11	5	5	10	9	73
1669	9	9	12	10	5	8	4	6	7	7	8	8	93
1670	7	13	8	9	6	7	8	6	6	3	8	8	89

Tabel 1: Dopen te Lichtervelde vanaf 1634 tot 1670.

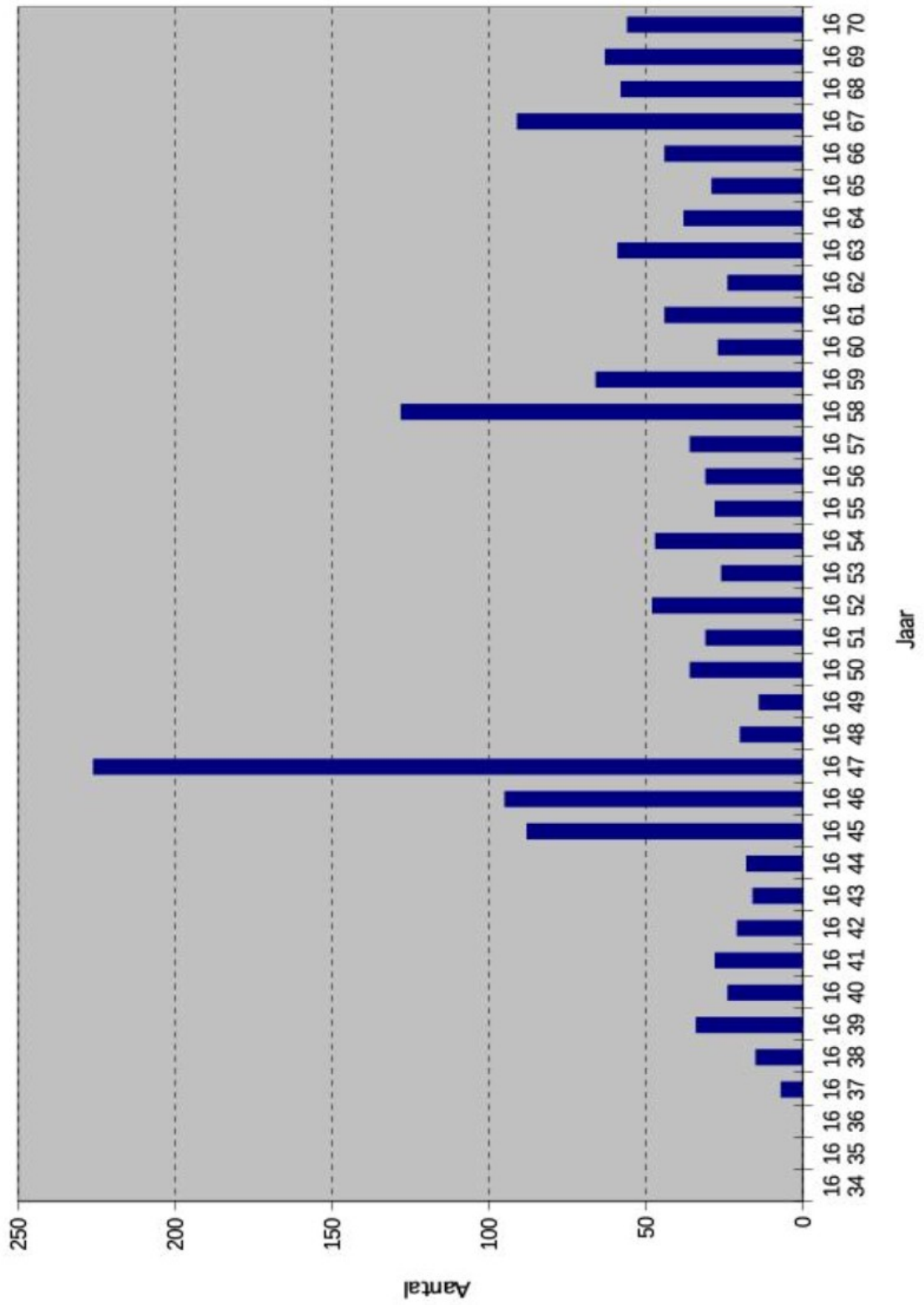
Grafiek 1: dopen te Lichtervelde vanaf 1634 tot 1670

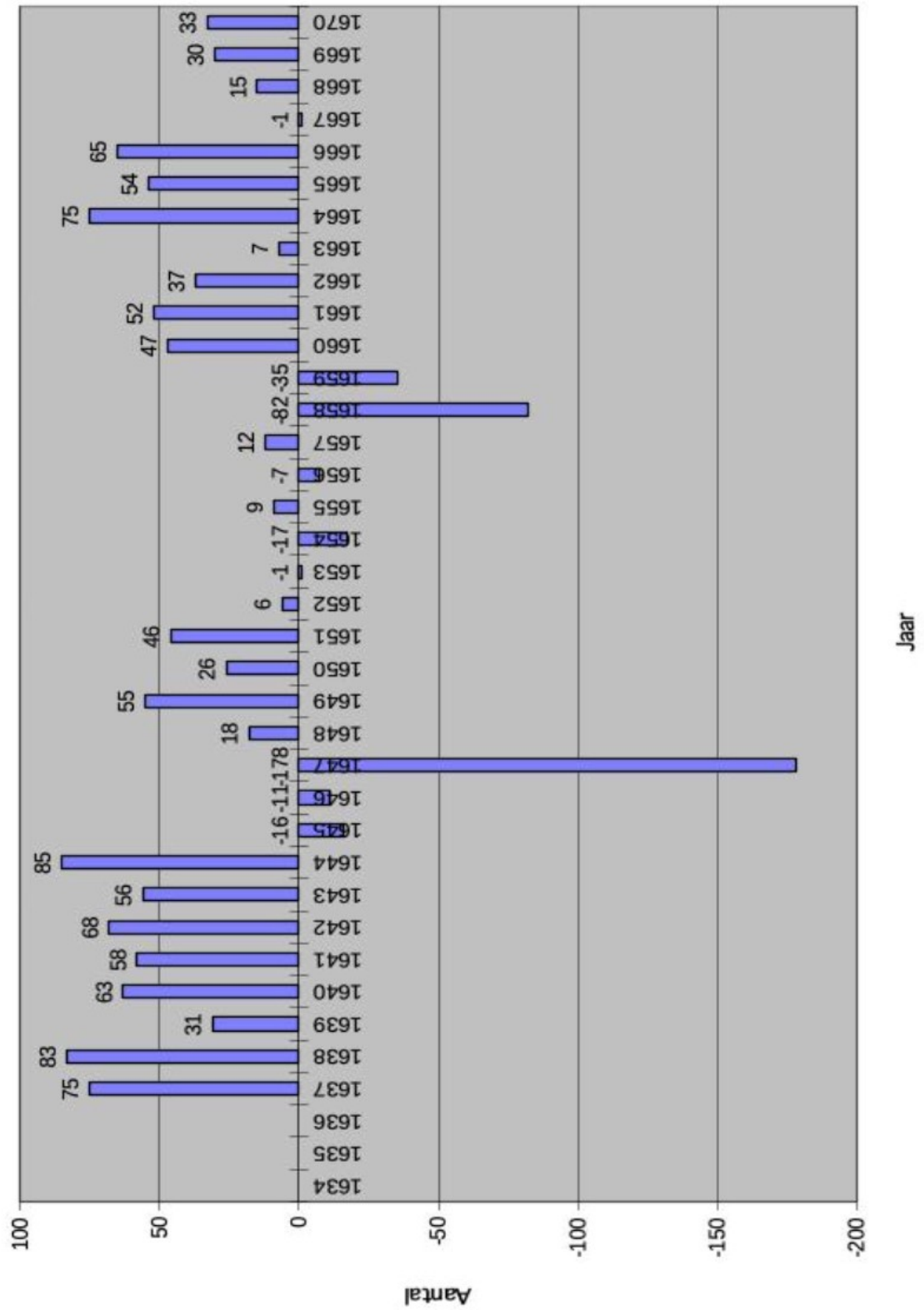
Jaar	Jan	Feb	Maa	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Overlijdens
1634													
1635													
1636													
1637	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	2	2	7
1638	1	1	1	0	0	2	0	2	3	1	1	3	15
1639	3	1	2	2	3	3	3	3	2	2	7	3	34
1640	1	1	0	1	1	3	1	0	5	2	3	6	24
1641	7	2	1	2	3	0	0	2	1	5	1	4	28
1642	2	0	3	3	2	1	4	0	2	1	0	3	21
1643	1	2	1	4	0	3	2	0	0	1	1	1	16
1644	0	0	1	1	0	0	3	0	5	1	4	3	18
1645	9	3	1	9	3	0	0	4	2	27	19	11	88
1646	8	8	5	7	1	5	9	12	11	12	7	10	95
1647	35	19	17	11	7	8	9	8	23	29	28	32	226
1648	12	2	0	0	0	0	0	0	2	1	2	1	20
1649	1	2	2	0	2	0	2	1	0	3	0	1	14
1650	4	1	5	4	2	1	0	0	6	4	3	6	36
1651	6	3	4	4	3	1	1	1	1	1	3	3	31
1652	2	7	8	2	5	4	0	4	6	1	9	0	48
1653	6	1	0	3	0	1	0	1	4	6	4	0	26
1654	7	10	6	6	2	3	1	2	1	1	5	3	47
1655	3	1	1	3	5	2	0	1	1	3	6	2	28
1656	4	0	5	6	1	2	0	1	1	6	1	4	31
1657	3	7	1	5	3	0	1	3	2	4	4	3	36
1658	4	6	7	8	12	4	2	3	8	27	17	30	128
1659	18	15	5	2	4	5	3	2	2	4	2	4	66
1660	1	4	2	3	1	3	2	1	2	1	4	3	27
1661	2	2	7	2	3	3	2	2	5	2	9	5	44
1662	5	4	0	0	2	0	1	1	1	2	5	3	24
1663	3	2	14	7	8	7	1	2	5	4	2	4	59
1664	3	1	1	3	8	4	2	6	2	1	2	5	38
1665	2	5	3	2	3	4	3	0	1	0	3	3	29
1666	6	6	6	1	3	2	2	3	3	4	4	4	44
1667	3	2	6	6	5	5	3	15	14	11	10	11	91
1668	3	6	8	6	5	6	2	4	4	4	5	5	58
1669	11	8	7	8	4	3	0	4	7	2	5	4	63
1670	10	1	8	11	8	2	2	1	6	1	2	4	56

Tabel 2: Overlijdens te Lichtervelde vanaf 1637 tot 1670.

Grafiek 2: overlijdens te Lichtervelede vanaf 1637 tot 1670

Grafiek 3: natuurlijk overschot te Lichterveelde vanaf 1637 to 1670

4 Een poging tot reconstructie van de bevolkingsomvang en -ontwikkeling

De bedoeling van ons onderzoek is in feite het reconstrueren van de bevolkingsomvang in Lichtervelde in de 17de eeuw. Aan deze opzet is onvermijdelijk de studie van eventuele demografische crisissen gebonden. Voor de niet-crisisjaren wordt het natuurlijk overschot weergegeven in grafiek 4.

In de verdere paragrafen geven we dan de demografische crisisjaren aan en doen een poging om die crisissen te verklaren, en tenslotte zullen we onze resultaten vergelijken met deze van enkele dorpen in de omgeving.

4.1 Algemene 17de-eeuwse demografische tendensen toegepast op Lichtervelde

De zeventiende eeuw (en zeker de eerste helft ervan) was er een van demografische achteruitgang. De bevolkingscijfers van 1560-1570 in Vlaanderen zouden pas in het midden van de 17de eeuw opnieuw bereikt zijn¹⁹.

Dat het eerste deel van deze algemene stelling ook voor Lichtervelde opgaat, blijkt uit de hier voorgaande tabellen. Voor het tweede deel ervan is er jammer genoeg geen enkel volkstellingsverslag (denombrement) voorhanden²⁰, waarmee we de totale Lichterveldse bevolking in het midden van de 17de eeuw zouden kunnen vergelijken met die van het midden van de 16de eeuw.

Ook voor de verklaring van de zeventiende-eeuwse demografische crisissen te Lichtervelde moeten we teruggrijpen naar algemene werken en studies aangezien er geen specifieke werken voor onze gemeente voorhanden zijn.

4.2 Demografische crisissen te Lichtervelde: geen lachertje

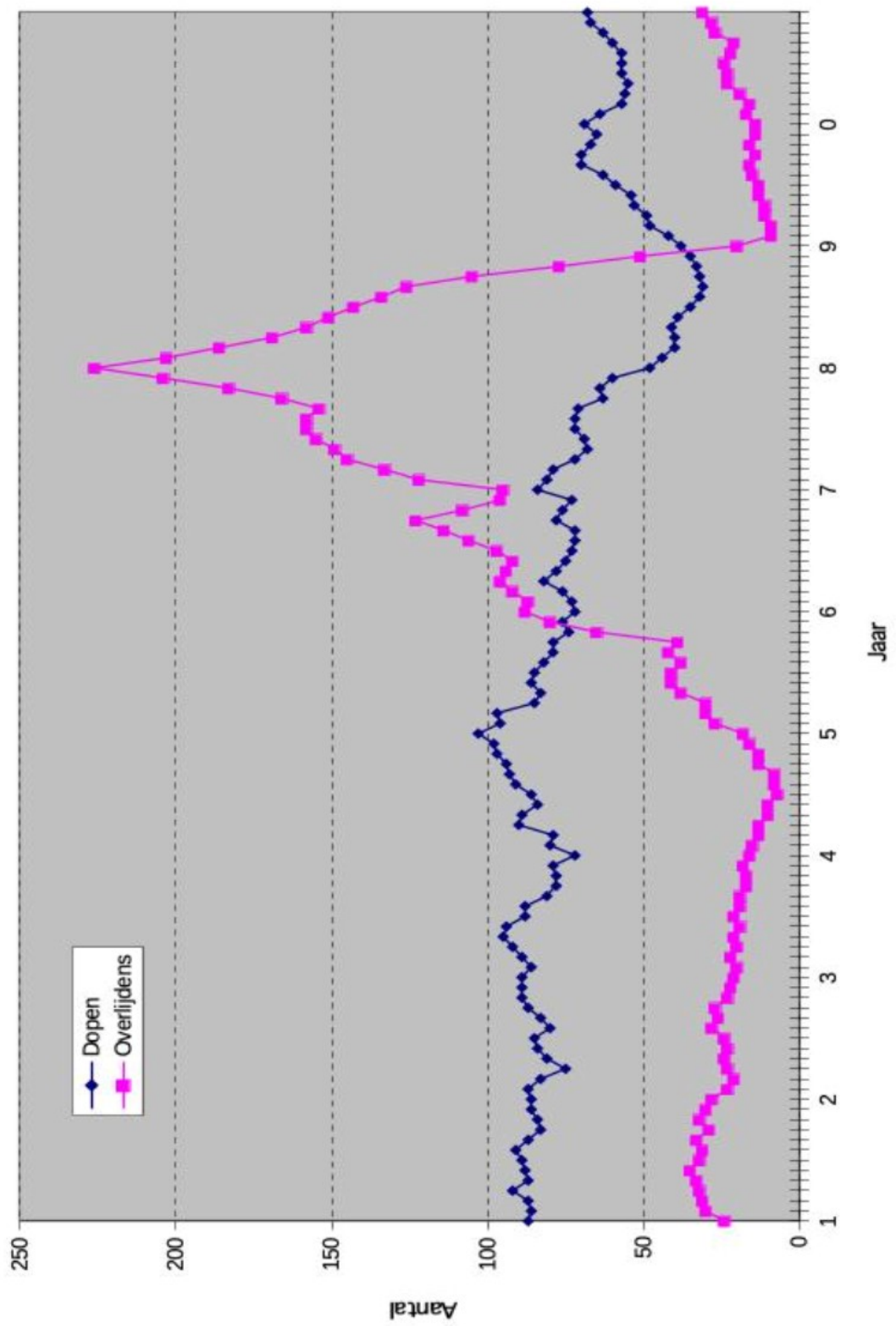
4.2.1 De eerste crisis: 1645 - 1648

Een eerste duidelijk af te bakenen demografische crisis doet zich voor vanaf oktober 1645 tot januari 1648. Een zeer hoge mortaliteit (vooral in het jaar 1647) gekoppeld aan een uitzonderlijk lage nataliteit (jaren 1647 en 1648) betekende de zwaarste demografische aderlating in Lichtervelde in de 17e eeuw (zie tabellen 1 en 2 en grafieken 3 en 5).

¹⁹ ibidem, p. 46.

²⁰ In het Ancien Régime werden veel zogenaamde "volkstellingen" gehouden. Men is deze zeer onnauwkeurige en onvolledige tellingen naderhand "dénombrements" gaan noemen. Zie Vandenbroeke, C: "Prospektus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen". Société d'Emulation, CXIII (1976), p. 5.

Grafiek 5: dopen en overlijdens te Lichterveelde vanaf 1641 tot 1650

Lichtervelde was echter geen uitzondering op de algemene toestand in Vlaanderen. Oorlog en pest waren de voornaamste oorzaken.

Toen de Verenigde Provinciën in 1635 een bondgenootschap sloten met de Fransen tegen Spanje, begon de ellende in de Zuidelijk Nederlanden pas goed. Tussen 1635 en 1648 kregen onze streken een vloedgolf van plundertochten en oorlogen over het hoofd. Omwille van de onveiligheid zochten vele plattelandsbewoners toevlucht achter de (veilige?) stadswallen van de grote steden²¹. Naast de -al dan niet gedeserteerde-Spaanse soldaten waren ook de geregelde Franse legers een continue bron van onrust. Zoals alle gemeenten, was ook Lichtervelde verplicht de voorbijtrekkende legers, zowel Franse als Spaanse²², in te kwartieren. Zo bijvoorbeeld had in 1644 op "Het Veld" tussen Ruddervoorde en Lichtervelde de Franse ruitery haar tenten opgeslagen. Aan de nabijgelegen visvijvers hebben de soldaten toen zware schade toegebracht. De dammen hebben zij doorgestoken zodat de ondiepe vijvers (die toevallig juist visrijp waren) leegliepen en zonder moeite konden leeggeroofd worden²³.

En alsof de oorlogsellende op zichzelf nog niet genoeg was, waarde in diezelfde periode ook nog de pest rond in Vlaanderen²⁴. Het lijkt onwaarschijnlijk dat Lichtervelde hiervan zou gespaard gebleven zijn. Tussen 1644 en 1658 nam de Lichterveldse bevolking met 46,4% af (zie tabel 12 en grafiek 13)! De pest kwam ook niet zomaar plots uit de hemel gevallen, ook al dacht de bevolking dat het een straffe Gods was²⁵. In veel gevallen werd de ziekte verspreid door de oorlogvoerende troepen.

De combinatie van beide factoren, oorlog en pest, had dan op haar beurt weer een nefaste invloed op de economie. Daarenboven kwamen opeenvolgende harde winters

²¹ Verscheidene studies hebben immers aan het licht gebracht dat precies in die periode de bevolking in de grote steden enorm toenam. Zie o.a. Scholliers, E. en Vandenbroeke, C.: *Structuren en conjuncturen in de Zuidelijke Nederlanden 1480-1800*, in: AGN V. Haarlem: 1980, p. 256-258.

²² Deze algemene oorlogsgeschiedenis werd ontleend aan Cloet, M.: Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 170, Leuven: 1968, p. 92.

²³ Zie hierover "Een geschil over visvijvers in Lichtervelde en Ruddervoorde" door L. Van Acker in *Biekorf* 1996/2 . - Nvdr

²⁴ In een algemeen artikel over de mortaliteit in Vlaanderen tijdens de 17de eeuw schrijft Van Werveke immers: "Dans la quatrième décennie les années 1634 à 1636 constituent une période de peste nettement caractérisée. Il en est de même, dix ans plus tard, pour 1645 et 1646". (Van Werveke, H.: "La mortalité catastrophique en Flandre au XVIIe siècle" in: Les congrès et les colloques de l'Université de Liège, vol. 33. Luik: 1965, p. 461.) In Tielt stierf tussen oktober 1645 en eind december 1647 ongeveer een vierde van de bevolking (Cloet, M.: Het kerkelijk in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700. Leuven: 1968, p. 82 en Wyffels, C.: "De evolutie van het Tielts bevolkingscijfer in de XVIIe en XVIIIe eeuw". Leigouw, (1961), p. 222-227.) In Veurne-Ambacht slonk het aantal inwoners tussen 1640 en 1655 met 35%, dit ten gevolge van een moorddadige epidemie, die er in de jaren 1646-47 had gewoed (Dalle, D. en Van Werveke, H.: "Demografische problemen in de Zuidelijke Nederlanden (17^e en 18^e eeuw)". Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, XVII (1955), p. 13).

²⁵ Van Neder, K.: Pestbestrijding in de 17e eeuw in Kortrijk. Leiegouw, XXXV (1993), p. 108.

de situatie²⁶ nog verergeren. Buitensporig gestegen graanprijzen en hongersnood waren symptomatisch voor de economische ontreding die het gevolg was van de oorlogssituatie²⁷.

Vanuit die optiek is het niet te verwonderen dat de mensen in de kerk baden: “*A peste, fame et bello, libera nos, Domine*” (Van pest, honger en oorlog, verlos ons Heer !)

4.2.2 De tweede crisis: 1658 - 1659

De tweede crisis manifesteert zich eind de jaren vijftig. De jaren 1658 en 1659 vormen pieken i.v.m. mortaliteit terwijl van 1653 tot en met 1656 de nataliteit een opmerkelijk dieptepunt bereikt. Deze ongewoon lage geboortecijfers moeten echter kritisch geïnterpreteerd worden. Het is namelijk zo dat voor die jaren er enkel een aantal losbladige akten bewaard gebleven zijn. Sommige akten zouden dus kunnen verloren zijn gegaan waardoor we een vertekend beeld krijgen van de nataliteitscijfers. Toch zien we dat ook in 1657, 1658 en 1659 (toen het register opnieuw aangevuld werd) de nataliteit aan de lage kant blijft. Als we dit combineren met de hoge sterftcijfers kunnen we ook voor deze jaren zeker spreken van een demografische crisis (zie tabellen 1 en 2 en grafieken 3 en 6).

De oorzaken zijn opnieuw te zoeken in de politieke verwickelingen van die periode. Na de vrede van Münster in 1648 waren de gevolgen van de teruggekeerde rust ook te Lichtervelde merkbaar geworden. De mortaliteit was terug tot het normale peil gedaald en ook de nataliteit was opnieuw gestegen (zie tabellen 1 en 2 en grafieken 5, 6 en 9). Maar mooie liedjes duren niet lang. In 1658 maken de Fransen alweer het Vlaamse land onveilig. Ze veroveren vele steden en trekken een spoor van vernieling doorheen Vlaanderen. Turenne wil van geen vrede weten, maar moet zich tijdens de winter van 1658 in zijn kamp te Izegem tijdelijk terugtrekken van waaruit hij de hele streek controleert. Ook te Lichtervelde, dat niet zover van Izegem ligt, zal er wel veel beroering geweest zijn. De vrede van de Pyreneeën in 1659 bevestigde het definitieve einde van de vijandelijkheden tussen Frankrijk en Spanje. De Franse hegemonie werd nu in heel Europa voelbaar.

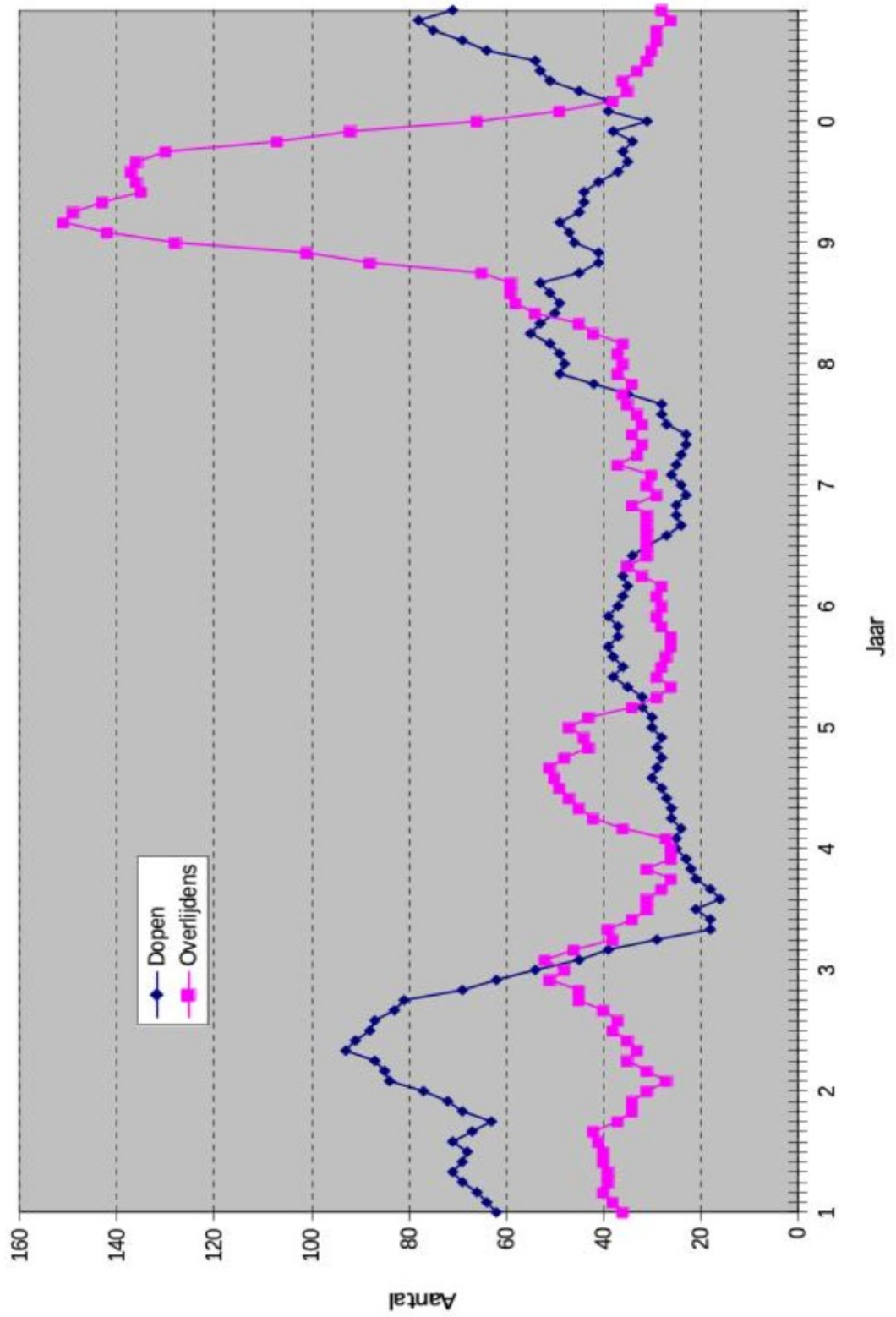
Afdoende bewijzen hebben we niet, maar het is zeer waarschijnlijk dat ook de pest of een andere epidemie opnieuw van de partij was²⁸. We vermoeden dit omdat de pest vooral uitbreekt in de warme zomermaanden en zich dan verspreidt in de nazomer. Het is in dat opzicht opvallend dat we maar van oktober 1658 tot februari 1659 extreem hoge mortaliteitscijfers aantreffen, met het grootste aantal slachtoffers in oktober en december (= herfst en aanvang winter) (zie tabel 2).

²⁶ Buisman, J.: Bar en boos. Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen, p. 100-101. in Lechat, S. Mortaliteitscrisissen te Izegem van 1630 tot 1870. Een longitudinaal onderzoek van een grote gemeente en een kleine stad, deel I. Licentiaatsverhandeling, KUL, dept. geschiedenis, 1986, p. 71.

²⁷ “(...) le prix du blé constitue un véritable "baromètre" démographique (...)”. Pierre Goqubert geciteerd in Cloet, M.: Geschiedenis van de Nieuwe Tijd. Leuven: 1993/94, p. 175.

²⁸ “De pastoor van Izegem schreef de verhoogde sterfte in 1656-57 vooral toe aan pokken en buikloop” in Lechat, S.: Mortaliteitscrisissen te Izegem van 1630 tot 1870. Een longitudinaal onderzoek van een grote gemeente en een kleine stad, deel I. Licentiaatsverhandeling, KUL: 1986, p. 71

Grafiek 6: dopen en overlijdens te Lichtervelde vanaf 1651 tot 1660

Als we nu rekening houden met het feit dat een lokale pest zich snel verspreidt, op korte tijd veel slachtoffers maakt en zelden langer dan drie maanden aanhoudt, kunnen we met quasi-zekerheid stellen dat de hoge sterftcijfers waarmee we hier te maken hebben, bijna uitsluitend veroorzaakt zijn door een geval van lokale pest²⁹. Bovendien liggen de mortaliteitscijfers voor de overige maanden van 1658 en '59 niet veel hoger dan het gemiddelde (zie tabel 2).

Mede door die vaststelling kunnen we concluderen dat in deze tweede crisis de pest een veel grotere boosdoener geweest is dan de oorlogstoestanden zelf. We mogen hier echter niet nalaten om nogmaals te vermelden dat de pest vaak een indirect gevolg was van de oorlogssituatie, nl. van de troepenbeweging. Tenslotte zou ook in die jaren zwarte armoede troef geweest zijn³⁰.

4.2.3 De crisisjaren 1667 - 1670

Een derde crisis tekent zich duidelijk af tussen 1667 tot 1670. Deze crisis vertoont echter een afwijkende basiskarakteristiek in vergelijking met beide voorgaande. De mortaliteit ligt relatief hoog (vooral 1667 is een piekjaar), maar ook de nataliteit blijft dit keer opvallend hoog. Enkel in 1667 stijgt het aantal overlijdens lichtjes boven het aantal dopen. Vanwege de hoge mortaliteit alleen al is hier dus ook sprake van een demografische crisis (zie tabellen 1 en 2 en grafieken 3 en 7).

De buitensporig hoge sterftcijfers zijn weerom vooral te verklaren door de pest, die op haar beurt kan veroorzaakt geweest zijn door de opnieuw binnenrukkende Franse legers. Nu lag het imperialisme van Lodewijk XIV aan de basis van de troebelen. In 1667 startte hij de zogenaamde Devolutieoorlog. Op 24 mei 1667 viel Turenne opnieuw de Zuidelijke Nederlanden binnen. Hij ondervond bijzonder weinig weerstand en veroverde gemakkelijk enkele steden waaronder Kortrijk. De oorlog duurde niet lang en bij de Vrede van Aken in 1668 ging het gedeelte van Vlaanderen dat Turenne veroverd had, (vandaag "Frans-Vlaanderen" genoemd) over in het bezit van de Franse Kroon³¹.

Dat de pest, die in 1665 in Londen woedde en van daaruit naar het Europees vasteland overwaaid, door de Franse legers verspreid werd, is zeer waarschijnlijk³². De hoge mortaliteitscijfers lijken dus duidelijk aan de combinatie van oorlog en pest toe te schrijven³³.

²⁹ Cloet, M.: Geschiedenis van de Nieuwe Tijd. Leuven, 193/94, p. 176

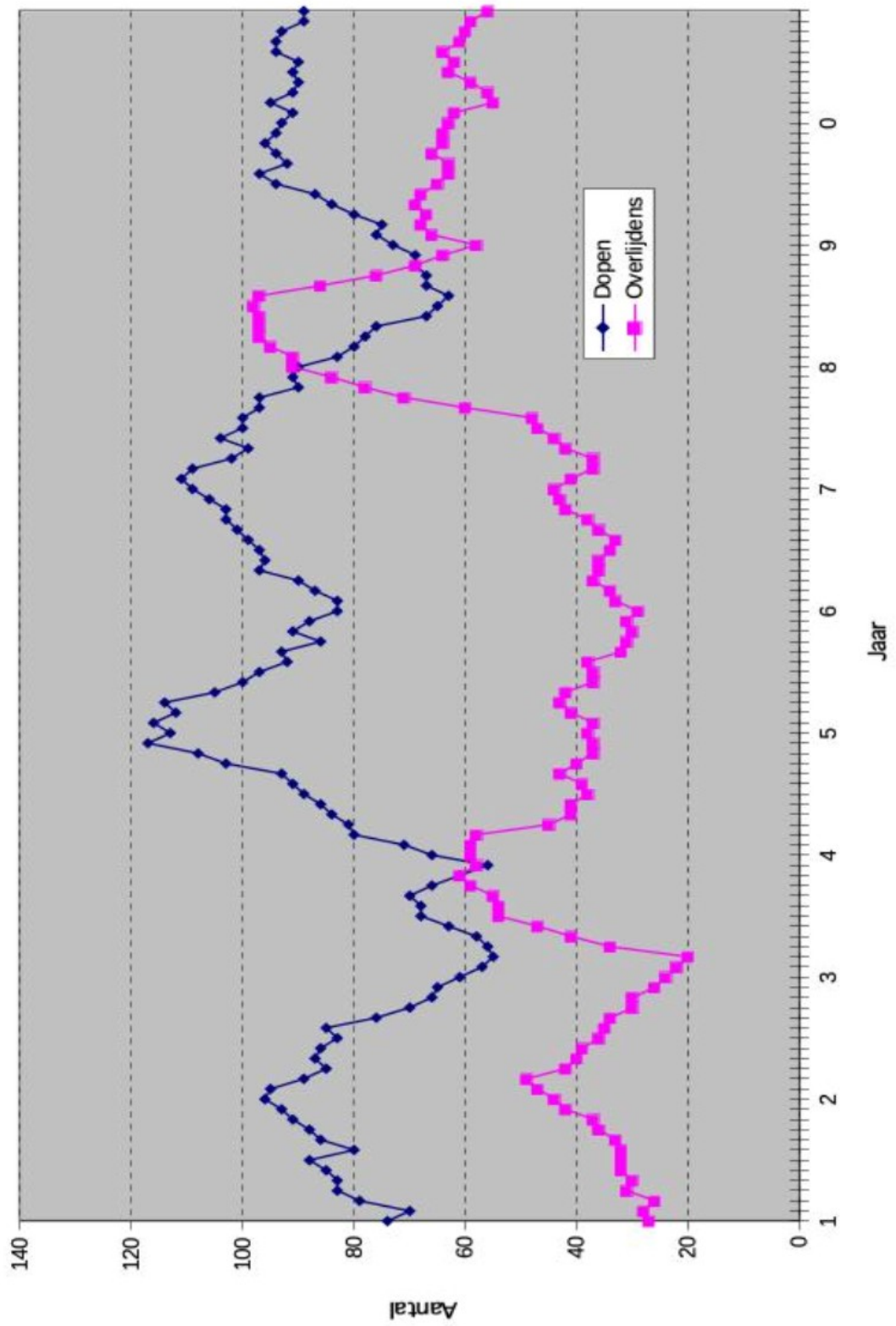
³⁰ Cloet, M.: Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700, Leuven: 1968, p. 94.

³¹ idem, p. 94 en Cloet, M.: Geschiedenis van de Nieuwe Tijd. Leuven: 1993/94, p. 150.

³² Uit een lokale studie over de pest in Kortrijk weten we dat de ziekte er tussen 1667 en 1670 lelijk huis hield. Van Neder, K.: Pestbestrijding in de 17e eeuw in Kortrijk. leiegouw, XXXV (1993), p. 107-108.

³³ "S'il est vrai que les troupes françaises, par leurs déplacements et par la fuite des habitants qu'elles provoquèrent, aidèrent à répandre la maladie, répandue sur le continent après avoir ravagé Londres en 1665, il n'en est pas moins vrai qu'un certain nombre de décès doit leur être attribué directement" Van Werveke, H.: La mortalité catastrophique en Flandre au XVII siècle. in: Les congrès et les colloques de l'Université de Liège, vol. 33. Luik: 1965, p. 461

Grafiek 7: dopen en overlijdens te Lichterveelde vanaf 1661 tot 1670

Voor de blijvend hoge geboortecijfers te Lichtervelde hebben we geen sluitende verklaring. Niettemin kan deze gezien worden in het licht van volgende feiten: tussen 1637 en 1646 bleef de nataliteit voortdurend relatief hoog. Wie daar 20 à 21 jaar bijtelt, komt in 1667 terecht, het jaar waarin de kinderen van de “baby-boom” van 1637-46 zelf kinderen beginnen te krijgen. Zeer plausibel is deze verklaring echter niet (zie tabel 1 en grafieken 1 en 13). Gevallen van immigratie kunnen ook voorkomen. Misschien waren het vluchtelingen uit Brugge, waar Turennes troepen gelegerd waren...

4.3 Korte regionale vergelijking

Uit een summiere vergelijking van de gevonden gegevens i.v.m. demografische crisissen te Lichtervelde, met gelijkaardige gegevens voor nabuurgemeenten (Ruddervoorde - Aartrijke - Egem - Izegem) in dezelfde periode, kunnen volgende conclusies getrokken worden:

- De crisis net vóór het midden van de XVII^{de} eeuw lijkt een algemeen fenomeen te zijn. De vergeleken gemeenten verkeren in dezelfde situatie.
- Ook de crisis op het einde van de jaren 1650 lijkt een algemeen fenomeen te zijn: een korte en niet zeer intense crisis in alle bestudeerde plaatsen.
- Ook voor de laatste demografische crisis zijn de vaststellingen gelijklopend met deze voor de onderzochte nabuurgemeenten: de crisis duurt vrij lang en vertoont overal een hoge mortaliteit. In de meeste gemeenten ligt het geboortecijfer ook nog vrij hoog, zodat hier van een minder intense demografische crisis kan gesproken worden.

Een allesomvattend besluit vonden we tenslotte in de “Algemene Geschiedenis der Nederlanden”: *“Ter verklaring van de structurele crisis en de demografische stagnatie of bevolkingsdaling van de tweede helft van de 17de eeuw dient de invloed van externe factoren, zoals oorlog en militaire campagnes, heel sterk te worden benadrukt. Niet alleen gingen dergelijke troepenconcentraties gepaard met verhoogde sterfte onder de burgerbevolking door de verspreiding van allerlei epidemieën, tevens veroorzaakten ze een complete ontredering van het productieproces (...)”*³⁴.

Kortom, zoals voor heel Vlaanderen, was het midden van de zeventiende eeuw een bijzonder zwarte bladzijde in de Lichterveldse geschiedenis.

4.4 Voorzichtige poging tot reconstructie van het Lichterveldse bevolkingscijfer

De hoger aangehaalde jaarcijfers van dopen en overlijdens laten toe de zgn. “vijfjaarlijks voortschrijdende gemiddelden” te berekenen hetgeen in tabelvorm volgend resultaat geeft:

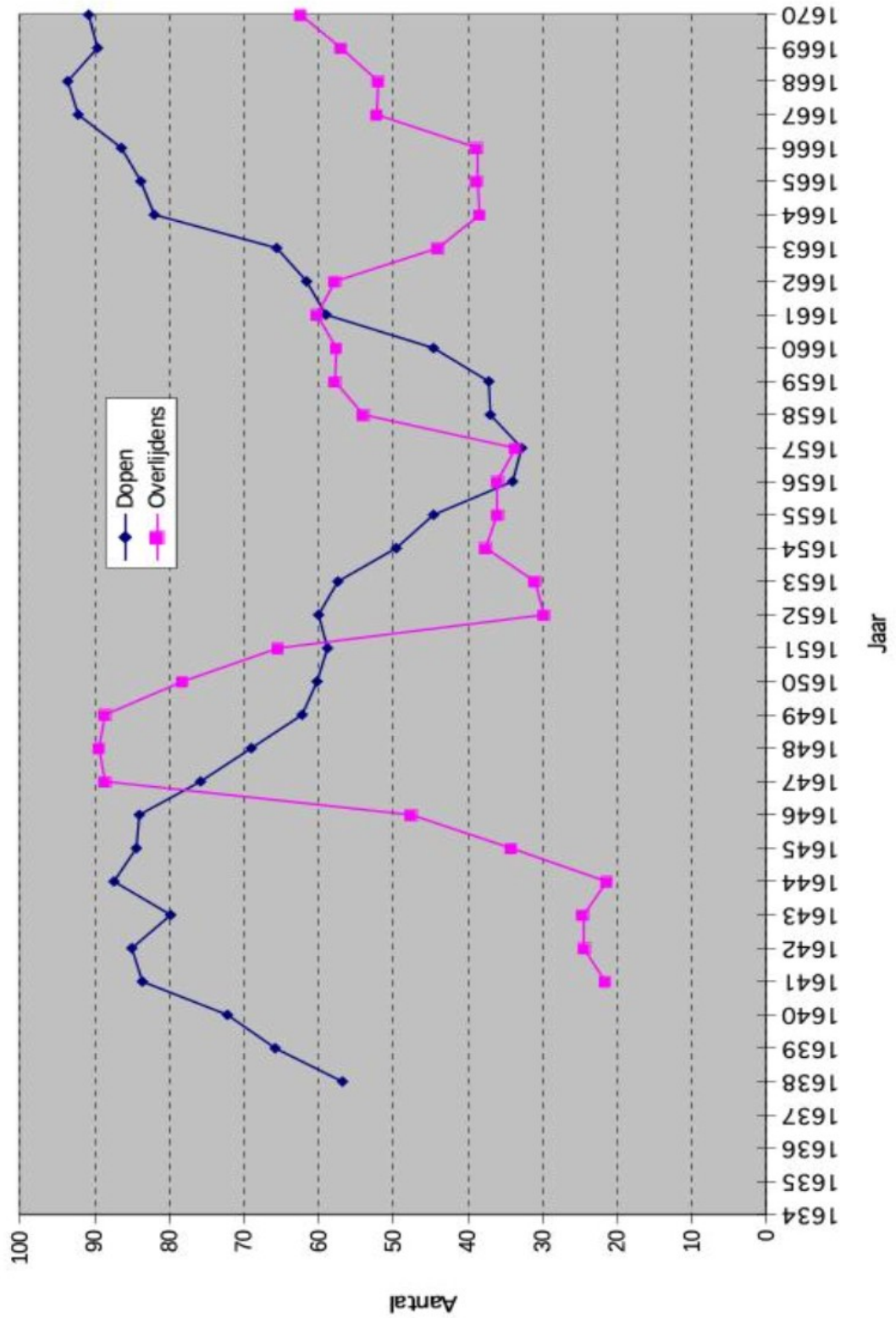
³⁴ Scholliers, E en Vandenbroeke, C: Structuren en conjuncturen in de Zuidelijke Nederlanden. 1480-1800. in: AGN V, Harlem: 1980, p. 256.

Jaar	Dopen	Dopen	Overlijdens	Overlijdens
1634	20			
1635	55			
1636	29			
1637	82		7	
1638	98	56,8	15	
1639	65	65,8	34	
1640	87	72,2	24	
1641	86	83,6	28	21,6
1642	89	85	21	24,4
1643	72	79,8	16	24,6
1644	103	87,4	18	21,4
1645	72	84,4	88	34,2
1646	84	84	95	47,6
1647	48	75,8	226	88,6
1648	38	69	20	89,4
1649	69	62,2	14	88,6
1650	62	60,2	36	78,2
1651	77	58,8	31	65,4
1652	54	60	48	29,8
1653	25	57,4	26	31
1654	30	49,6	47	37,6
1655	37	44,6	28	36
1656	24	34	31	36
1657	48	32,8	36	33,6
1658	46	37	128	54
1659	31	37,2	66	57,8
1660	74	44,6	27	57,6
1661	96	59	44	60,2
1662	61	61,6	24	57,8
1663	66	65,6	59	44
1664	113	82	38	38,4
1665	83	83,8	29	38,8
1666	109	86,4	44	38,8
1667	90	92,2	91	52,2
1668	73	93,6	58	52
1669	93	89,6	63	57
1670	89	90,8	56	62,4

Tabel 3: Dopen en overlijdens volgens de methode van het vijfjaarlijks voortschrijdend gemiddelde.

Op de grafiekvoorstelling van deze cijfers zijn de drie hoger beschreven crisisperiodes duidelijk herkenbaar.

Grafiek 8: dopen en overlijdens volgens de methode van 5-jaarlijks voortschrijdend gemiddelde

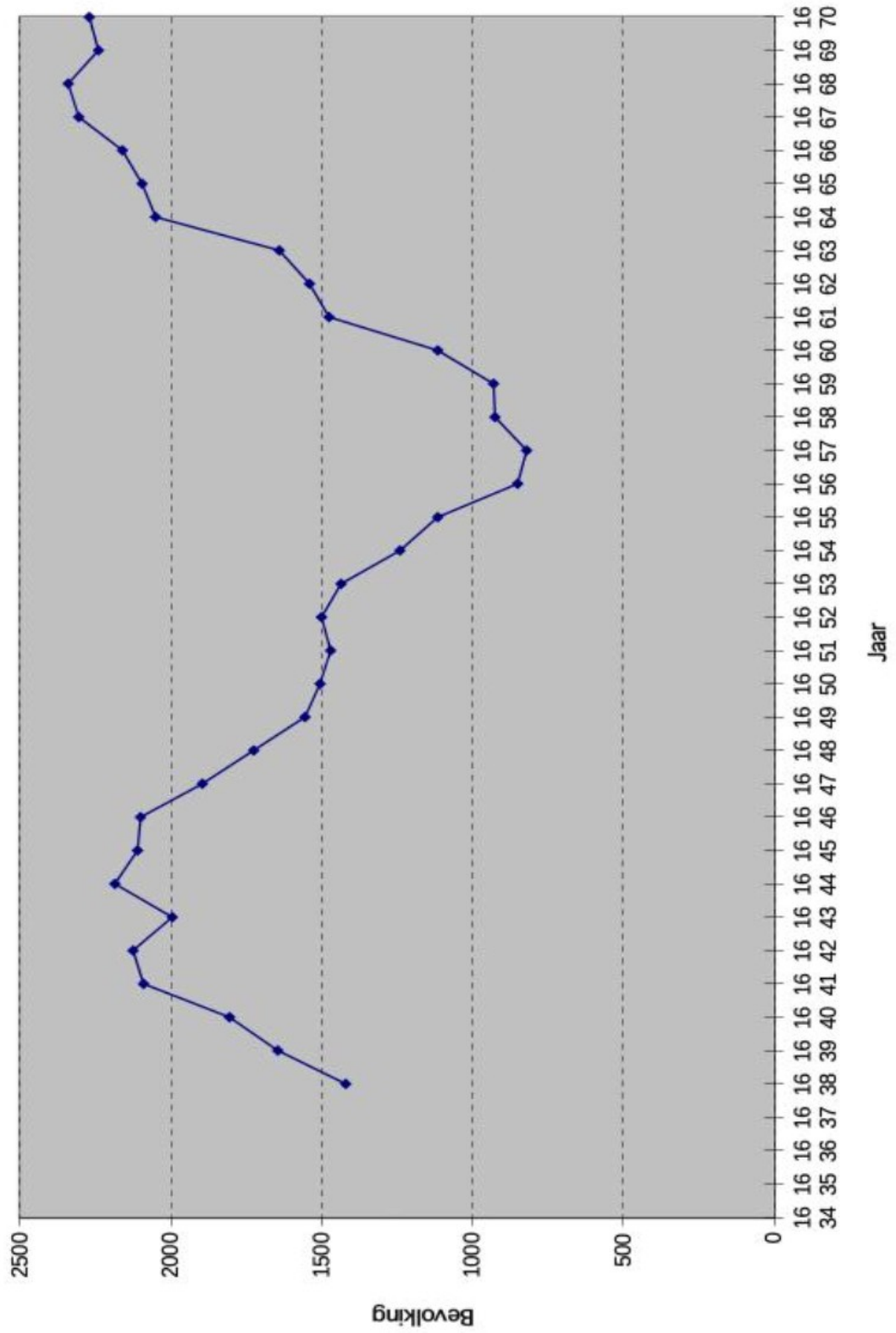

Tot slot van dit onderzoek distilleren we volgende (theoretisch benaderende) bevolkingscijfers voor de periode 1634 tot 1670 te Lichtervelde:

Jaar	Dopen: 5-jaarlijks gem.	Bevolkingsomvang (berekend naar 4%)
1634		
1635		
1636		
1637		
1638	56,8	1420
1639	65,8	1645
1640	72,2	1805
1641	83,6	2090
1642	85	2125
1643	79,8	1995
1644	87,4	2185
1645	84,4	2110
1646	84	2100
1647	75,8	1895
1648	69	1725
1649	62,2	1555
1650	60,2	1505
1651	58,8	1470
1652	60	1500
1653	57,4	1435
1654	49,6	1240
1655	44,6	1115
1656	34	850
1657	32,8	820
1658	37	925
1659	37,2	930
1660	44,6	1115
1661	59	1475
1662	61,6	1540
1663	65,6	1640
1664	82	2050
1665	83,8	2095
1666	86,4	2160
1667	92,2	2305
1668	93,6	2340
1669	89,6	2240
1670	90,8	2270

Tabel 4: Poging tot reconstructie van de bevolkingsomvang te Lichtervelde vanaf 1634 tot 1670.

Grafiek 9: poging tot bevolkingsreconstructie te Lichtervelde vanaf 1634 tot 1670

5 Bibliografie

5.1 Publicaties

- Boussauw, M. Bronnen voor familiekunde: Bevolking Lichtervelde 1693: Vlaamse Stam, X (1974)
- Boussauw, M. De wezerijakten van de heerlijkheid Lichtervelde: VVF Brugge 1980
- Cloet, M. e. a. Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen: Brugge, 1984
- Cloet, M. Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700: Leuven, 1968
- Cloet, M. Geschiedenis van de Nieuwe Tijd: Leuven, 1993/94
- De Seyn, E. Geschied- en aardrijkskundig woordenboek der Belgische gemeenten: Brussel, 1938.
- Hasquin, H. Gemeenten van België: Brussel, 1980,
- Lechat S. Mortaliteitscrisissen te Izegem van 1630 tot 1870. Een longitudinaal onderzoek van een grote gemeente en een kleine stad. Deel I: Licentiaatsverhandeling. KUL, 1986
- Scholliers, E. en Vandenbroeke, C. Structuren en conjuncturen in de Zuidelijke Nederlanden 1480-1800 in: AGN V. Haarlem: 1980
- Vandewalle G. Lichterveldse "Ziek-Zakjes" III: Lichtervelde, z.j.

5.2 Periodieken

- Dalle, D. en Van Werveke, H. Demografische problemen in de Zuidelijke Nederlanden (17e en 18e eeuw) in: Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, XVII - 1955
- Ramboer, D. De Heerlijkheid, de Heren en Het Geslacht van Lichtervelde: een oud verhaal in: Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele X - 1994. Lichtervelde, 1994
- Six, A. Lichtervelde in vroegere tijden, afl. 1 in: De Veldbloem Lichtervelde, 27/8/1910.
- Therry, M. Lichtervelde bezocht door deken Walter Smidts in 1639 en 1640. Een lokale momentopname uit de contrareformatie bekeken in een ruimer perspectief in: Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele IV (1988) Lichtervelde, 1988
- Van Acker, L. Een geschil over visvijvers in Lichtervelde en Ruddervoorde in: Biekorf - Westvlaams Archief (1996/2), Brugge, 1996
- Vandenbroeke, C. Prospektus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen in: Société d'Emulation, CXIII (1976)

- Van Neder, K. Pestbestrijding in de 17e eeuw in Kortrijk in: Leiegouw, XXXV (1993)
- Van Werveke, H. La mortalité catastrophique en Flandre au XVIIe siècle in: Les congrès et les colloques de l'Université de Liège, (vol. 33), Liège, 1965
- Wyffels, C. De omvang en de evolutie van het Brugse bevolkingscijfer in de 17e en de 18e eeuw in: Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, XXXVI (1958)
- Wyffels, C. De evolutie van het Tielse bevolkingscijfer in de XVIIe en XVIIIe eeuw in: Leiegouw, III (1961)